

DÜNYA YURTTAŞLIĞI AMACINA YÖNELİK GENEL BİR TARİH DÜŞÜNCESİ*

Immanuel Kant
[1784]

Metafiziksel niyetlerle de olsa ne tür bir *irade özgürlüğü* kavramı oluşturulursa oluşturulsun, iradenin *görünüşleri* olan insan edimleri, gene de her doğa olayı gibi genel doğa yasalarınca belirlenir. Tarih, nedenleri ne denli derinlerde gömülü olsa da, bu

* Almanca özgün metnin başlığı *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* dir. İlk basımı: *Berlinische Monatsschrift*, 1784, ss. 385-411. Metinde italikle yazılmış kelimeler Kant'a aittir. Çeviri için yararlanılan kaynak: Immanuel Kant (1922) *Immanuel Kants Werke*, haz. Ernst Cassirer ve diğ., c. 4, ss. 149-66, Berlin: Bruno Cassirer Verlag. Karşılaştırılan ikinci kaynak: Immanuel Kant (1969) *Ausgewählte kleine Schriften*, Hamburg: Felix Meiner Verlag. İngilizcesiyle karşılaştırıldığı kaynak: Immanuel Kant (1977) *Kant's Political Writings*, İng. çev. H.B. Nisbet, haz. Hans Reiss, Cambridge; New York; Port Chester; Melbourne; Sydney: Cambridge University Press. Türkçesinin ilk basımı: *Yazko Felsefe Yazıları*, haz. Selahâttin Hilâv, 4. Kitap, İstanbul, 1982. İkinci basımı: *Artı*, Sayı: 6, Adana, Eylül 1992. Bu seçki için çeviri gözden geçirilmiş, değişiklik yapılmıştır. Çeviri ilk yapılırken, Takiyettin Mengüşoğlu'nun *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi* eserinde geçen birkaç cümle, anlamı tam verdiğinden, olduğu gibi alınmıştır.

Çeviriyi gözden geçiren ve düzeltilmesinde büyük katkıları olan Dr. Aytekin Keskin'e (Mersin Üniversitesi Alman Dili Çeviri Bölümü) ve Dr. Güçlü Ateşoğlu'ya (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü) teşekkürlerimi sunarım.

olayların anlatımını uğraş edinir ve insan iradesinin özgür eylemini *geniş boyutlarda* incelerken, özgür eylemde düzenli bir ilerleme olduğunu keşfedebileceği umudunu verir bizlere. Aynı şekilde, tek tek öznelerin eylemlerinde karmakarışık ve düzensiz olarak gözümüze çarpan şeyleri, bütün türün tarihi bakımından insanın özgün yeteneklerinin yavaş ama sürekli gelişimi olarak anlamayı umabiliriz. Evliliklerin, doğum ve ölümlerin sayıları da önceden bir kurala göre açıklanamaz gibi görünür; çünkü insanın özgür iradesinin bunların üzerindeki etkisi büyüktür. Oysa büyük ülkelerin yıllık istatistikleri bunların da tıpkı hava değişimleri gibi sabit doğa yasalarına bağlı olduğunu kanıtlıyor. Hava değişimleri kendi başlarına öyle belirsizdirler ki, tek tek olup bitmeleri önceden hesaplanamaz; ama bitkilerin büyümesinin, ırmakların akışının ve diğer doğal oluşumların bir bütün olarak tek biçimli, kesintisiz süregitmesini sağlarlar. Birey olarak insanlar, hattâ uluslar, her biri kendi yolunda ve sık sık da birbirlerine karşı bir amaç güderlerken, doğanın seçtiği bir yöne doğru farkında olmadan bu gidişleri üzerine akıl yormazlar; doğanın bilmedikleri hedefine doğru ilerlerler; bu hedefin ne olduğunu bilselerdi bile pek az ilgi duyarlardı.

İnsanlar amaçlarını ne hayvanlar gibi sırf içgüdüyle ne de akla dayanan dünya yurttaşları gibi önceden çizilen bir plana göre güttüklerinden, insanlığın (arılarda ve kunduzlardaki gibi) bir plana göre işleyen yasalara bağlı tarihini yazmak olanaksız gibi görünür. İnsan eylemlerinin dünya sahnesine çıkışını seyrederken duyduğumuz bir hoşnutsuzluğu üstümüzden pek atamayız; çünkü bireysel eylemlerde arada bir görünen bilgeliğe karşın sonunda bütün her şey akılsızlık ve çocukça oyalanma, sık sık da haylazlık ve muzırlıktır. Bunun sonucunda, üstünlüğünden bunca gurur duyan türümüz üzerinde nasıl bir fikir yürütmemiz gerektiğini bilemeyiz. Filozof, insanların toplu eylemlerinin *onların kendi akıllarına uygun gelen amaçlarına* yöneldiğini varsayamayacağından, tek çıkış yolu insan olaylarının bu anlamsız gidişi ardında *doğada bir amaç* bulmaya girişmesidir.

ve kendi planları olmaksızın eyleyen bu yaratıkların bir tarihini, doğanın belli bir planına göre olanaklı olup olmadığına karar vermesidir —Şimdi böyle bir tarih için yönetici bir ilke bulmayı başarıp başaramayacağımızı görmek, sonra da bu ilkeye göre bir tarih yazmaya yetenekli insanın yaratılmasını doğaya bırakmak istiyoruz. Doğa, gezegenlerin dış merkezli yörüngelerini hiç beklenmedik bir tarzda belli yasalara bağlayan bir *Kepler*'i ve bu yasaları genel bir doğal nedene dayandırarak açıklayan bir *Newton*'u böyle yaratmış.

Birinci Önerme

- *Bir yaratığın bütün doğal yetenekleri, kendi amaçlarına ergeç uygun gelecek bir tarzda gelişmeleri yönünde belirlenmiştir.* Bütün hayvanlarda bu, dışsal ile içsel, yani anatomik incelemeyle kanıtlanabilir. Kullanılmayacak bir uzvun bulunması yahut amacına ulaşmayan bir düzenleme, ereksel (teleolojik —çev. n.) doğa teorisinde bir çelişkidir. Bu temel ilkeden vazgeçersek yasaya uygun işleyen bir doğa ile değil de, amaçsız işleyen bir doğayla karşılaşırız; ve aklın rehberliğinin yerini rastlantının kasveti alır.

İkinci Önerme

İnsanda (yeryüzünde tek akıl sahibi yaratık olarak) aklın kullanımına yönelik doğal yetenekler, tam olarak bireyde değil, ancak türde gelişebilir. Bir yaratıkta akıl, o yaratığın kendisindeki çeşitli güçleri kullanırken izlediği kuralları ve niyetleri doğal içgüdünün sınırlarının çok ötesine uzatmasını sağlayan bir yetenektir ve aklın tasarılarının ufku sınırsızdır. Aklın kendisi ise içgüdüsel işlemez; çünkü onun bir bakış aşamasından diğerine adım adım ilerlemesi bir çaba, deneme ve öğrenim gerektirir. Buna göre, doğal yeteneklerinin hepsini tam olarak nasıl kullanacağını öğrenmesi için her insanın çok uzun yaşaması gerekir (kirdi ve eğer doğa insan ömrünü kısa tutmuşsa (gerçekten de böyledir) türümüze ektiği çekirdeklerin, onun özgün eğilimine

uyacak ölçüde gelişebilmesine kadar uzun, belki de hesaplana-
maz sayıda, aydınlanmasını bir sonrakine devreden kuşakların
gelip geçmesi gerekecektir. Bu gelişim derecesinin ulaşıldığı
zaman noktası, insanın en azından aklındaki bir ide olarak
çabalarının hedefi olmalıdır; yoksa onun doğal yeteneklerinin
büyük bir kısmının boşunaymış ve amaçsızmış gibi görünmesi
kaçınılmaz olurdu. Bu durumda bütün pratik ilkelerin terk
edilmesi gerekirdi ve bütün başka durumlar hakkında yargıda
bulunurken, bilgeliğini temel ilke olarak almamız gereken do-
ğanın yalnız insan konusunda çocukça oyunlara daldığı kuş-
kusu uyanırdı.

Üçüncü Önerme

*Doğa, insanın hayvani varlığının mekanik düzeni ötesindeki her şeyi kendisinin yapmasını, içgüdücü olmadan kendi akıyla yarattığından başka bir mutluluktan ve yetkinlikten pay alma-
masını istemiştir. Zira doğa gereksiz hiçbir şey yapmaz ve amaçları için kullandığı araçlarda müsrif değildir. Doğa insana akıl ve akla dayanan irade özgürlüğü vermiştir; bunu yapması, bağışları bakımından doğanın maksadının açık bir belirtisiydi. İnsan ne içgüdüyle yönetilmeli ne de öğrenimi doğuştan bilgi donanımına dayanmalıydı; tersine, her şeyi kendisi yapmalıydı. İnsanın yiyeceğine ve giyeceğine ait araçları ile dış güvenliğini sağlayacak savunma araçları kendisi tarafından icat edilmeliydi. Bu nedenle doğa insana ne öküzün boynuzlarını ne aslanın pençesini ne de köpeğin dişlerini vermiştir; doğa ona yalnızca ellerini vermiştir. Yaşamayı için her türlü sevinç ve rahatlık sağ-
layan araçlarının, yetenek ve zekâsının, hattâ iradesindeki iyiliğin bile kendi ürünü olması ondan istenmiştir. Doğa insanı do-
ğal araçlarla donatmada yaptığı tasarruftan sanki hoşnutluk duymuş; insanı hayvanlara özgü araçlarla donatmasında öyle tamahkar davranmış ki, sanki insanın başlangıçtaki varlığının en önemli ihtiyacını kesinlikle ölçmüş. Böylece insandan sanki şunu istemiş: Eğer günün birinde sen, içinde bulunduğun bu*

özgürlük

ilkellikten büyük bir becerikliliğe (dünyada olabileceği kadar), bir düşünme yetkinliğine ve bu sayede de mutluluğa kavuşursan, bu uğurdaki çaba yalnız sana ait olsun, senin borcun yalnız kendine olsun. Sanki doğa insanın iyi bir durumda olmasından çok onun her şeyi aklı ile ölçüp biçmesini istemiş; çünkü insanın işlerini bu şekilde yürütmesinde onu bekleyen birçok zahmet ve eziyet vardır. Öyle görünüyor ki, doğayı ilgilendiren, insanın iyi yaşaması değil de, onun hayata ve iyi yaşamaya layık olması için çalışmasıdır. Bunda yadırganacak iki nokta var: Birincisi, önceki kuşakların sonrakiler için zahmet ve eziyet çekmelerinin, yani eskilerin başladığı eserlerin daha çok geliştirilmesi için bir basamağın hazırlanmasının sanki doğanın niyeti olması. İkincisi, sonraki kuşakların, uzun geçmişe uzanan atalarının kendileri için hiç pay almadan hazırladıkları mutluluğa konmaları ve atalarının (bilinçli eğilimleri hiç olmadan) kurdukları binada oturma talihine ancak sonraki kuşakların sahip olması. Ama bu durum ne denli şaşırtıcı olursa olsun şunu kabul edersek, o denli zorunludur da: Doğa bir hayvan türünün akıl sahibi olmasını, birey olarak ölümlü, tür olarak ölümsüz olan bu akıllı varlıklar sınıfının yeteneklerini yetkinleştirmesini gene de istemiştir.

Dördüncü Önerme

Yeteneklerin gelişmesini gerçekleştirmek için doğanın kullandığı araç toplumdaki antagonizmdir; öyle ki, sonunda bu antagonizm yasaya uygun bir düzenin nedeni olur. Burada antagonizm ile, insanların toplumdışı toplumsallığını, bir toplum olma eğilimlerini, ama bu eğilimin de toplumu hep parçalamayı tehdit eden sürekli bir dirençle bağlantısını anlıyorum. Bu yetneğin kökünü insan doğasında bulduğu apaçıktır. [İnsanda toplumsallaşma eğilimi vardır; çünkü toplumsal durumda kendisinin insan olduğunu, yani doğal yeteneklerini geliştirebileceğini daha çok hissederek. Fakat onda birey olarak yaşamak, kendisini başkalarından ayrı tutmak için de güçlü bir eğilim vardır; çün-

birey olarak ölümlü
tür olarak ölümsüz.

kü o kendisinde toplum dışı bir özellik, her şeyi kendi düşüncelerine göre yönlendirme isteği bulur. Bu yüzden insan her yönden direnç bekler; tıpkı kendisinin de başkalarına direnç gösterme eğiliminde olduğunu bilmesi gibi. İşte bu direnç insanın bütün gücünü uyandırır ve tembellik eğilimini aşmasını sağlar. Şeref, güçlülük ve mülkiyet isteği de eklenince bu direnç insanı *tahammül edemediği ama vazgeçemediği* diğer insanlar arasında bir mevki elde etmeye yöneltir. O zaman barbarlıktan insanın asıl toplumsal değerini oluşturan kültüre doğru ilk gerçek adımlar atılmış olur. Artık insanın bütün becerileri yavaş yavaş gelişmekte, beğenisi biçimlenmekte ve ahlaki ayarlar yapan ilksel-doğal yeteneğini belli pratik ilkelere zamanla dönüştürebilecek bir düşünce tarzının yerleşmesine doğru sürekli aydınlanma sayesinde bir başlangıç yapılmaktadır. *Patolojik* biçimde zorlanmış olan toplumsal birlik böylece ahlaki bir bütünselliğe dönüşür. İnsanda, bencil çabalarını ilerlettikçe kaçınılmazcasına karşılaştığı dirence neden olan (kendi başlarına ele alındıklarında hiç de takdire layık olmayan) bu toplum dışı nitelikler olmasaydı, o tam uyumlu, yetinen, karşılıklı sevgiye dayanan bir Arkadyalı çoban hayatı sürdürürdü. Ama o zaman bütün beceriler sonsuza dek çekirdek hâlinde gizli kalırdı; ve güttükleri koyunlar kadar uysal olan insanlar hayatlarını, sahibi oldukları hayvanların hayatından daha değerli kılamazlardı; uğrunda yaratıldıkları amaç, akıl sahibi olmaları, doldurulmamış bir boşluk olarak kalırdı. Bu nedenle insan, kendisinde bir uyumsuzluk, kıskançça ve boşuna da olsa rekabet ve mülkiyet isteği, hattâ iktidar sahibi olmaya eğilimli doymak bilmeyen arzular yarattığı için doğaya şükran duymalı. Bu arzular olmasaydı, insandaki bütün üstün doğal yetenekler sonsuza dek gelişmemiş olarak uykuda kalırdı. İnsan uyum ister; ama insan türü için neyin daha iyi olduğunu bilen doğa uyumsuzluk ister. İnsan rahat ve hoşnut yaşamak ister; ama doğanın başıboşluktan, eylemsiz yetinme durumundan çıkmasını, çalışmaya ve zorluklara atılmasını ve gene kendi kıvrak zeka-

çalışmaktan neden nefret ediyorsun Kant?
Çünkü doğa için değil, insanlar için çalışıyorsun.
Öyle olmalısın, ya da populist bir tarih metni
yazıyor ve herkesin bunları istediğini düşünüyorsun. Ben doğayı anlamak hayret edebilmek
gini düşünüyorsun. Immanuel Kant 37

siyla çalışmaktan ve zorluklardan kurtulma yolları bulmasını
ister. Bunları olanaklı kılan doğal itilimler, bunca kötülöklere
neden olan toplumdışı kalmanın ve sürekli direncin kaynakları,
aynı zamanda insanı, gücünü yeniden toparlamaya, doğal yete-
neklerini daha da geliştirmeye teşvik eder. Bu itilimler, yarada-
nın görkemli işine karışan ve kıskançlıkla onu bozan kötü bir
ruhun elini değil, bilge yaradanın düzenini gösteriyorlar.

yetişkin
hayret
etme
yeteneği
bilermiş
bir cawakte

Beşinci Önerme

mottosuna sadık
kalabilmek için
çalışıyorum.

İnsan türü için en büyük sorun, evrensel adalet yaptırımını
uygulayacak bir yurttaşlar toplumuna ulaşmaktır; doğa insan
türünü bunun çözümüne doğru zorlamaktadır. Doğanın insan-
lık için en üstün amacı olan bütün doğal yeteneklerin gelişt-
tirilmesi ancak toplumda gerçekleştirilebilir ve doğa insanın
bunu ve belirlediği bütün erekları kendi çabasıyla gerçekleştir-
mesini istemektedir. Bu amaç en fazla özgürlüğü olan ve bu
nedenle de üyeleri arasında sürekli antagonizm bulunan bir
toplumda gerçekleşmekle bitmez, aynı zamanda bu özgürlüğün
sınırlarını kesinlikle belirleyip güven altına alarak başka top-
lumların özgürlüğüyle de beraber varolabilen bir toplumda ger-
çekleşebilir. O hâlde, insanlığın önüne doğanın koyduğu en
üstün görev, dışsal yasalar altındaki özgürlüğün, karşı durul-
maz bir güçle olabildiğince birleştirildiği bir toplum düzeni ku-
rulması, tam adaletli bir yurttaşlar anayasasının yapılmasıdır.
Ancak bu görevin çözümü ve gerçekleştirilmesinden sonra do-
ğa, türümüz üzerindeki diğer niyetlerine geçebilir. Başka du-
rumlarda sınırsız özgürlüğe bunca tutkun olan insan, bu sınır-
lanmışlık durumuna zorunlulukla girer. Gerçekten bu durum
zorunluluk durumlarının en belirginidir; çünkü bu, insanların
kendilerine yükledikleri bir zorunluluktur ve çünkü onların eği-
limleri vahşi bir özgürlük durumunda uzun süre yanyana yaşa-
malarına elvermez. Fakat onlar yurttaşlar birliğinin sınırları
içinde kalırlarsa, aynı eğilimlerin pek yararlı etkileri olacaktır.
Aynı şekilde, bir ormandaki ağaçlar da birbirini hava ve güneş

Toplum dışına kim itilir

↳ Buradan kimlik sorununa giriş yapıyoruz
-Kim diye sormak -
kimler onlar diye sormaktır aslında.

ışığı bulmaya zorlar ve yukarıya doğru büyümesine neden olur. Böylece düz ve güzel büyürler. Oysa dallarını istediği gibi, öz-
gürce ve diğerlerinden ayırık koyveren ağaçlar bodur, eğik ve
çarpık kalır. İnsanlığı bezeyen bütün kültürle sanat ve insanın
yarattığı en güzel toplum düzeni, onun toplum dışılığının ürün-
leridir. Toplum dışılığın bir disipline girmesi de onun yapısı ge-
reğidir ve doğanın ektiği çekirdekler, sanatın güdümünde yet-
kince gelişir.

Altıncı Önerme

*Bu sorun insan türünün çözeceği hem en güç hem de en son sorundur. Sorundaki düşünceden açıkça belli olduğu gibi, güç-
lük şuradadır: İnsan, türdeşleri arasında yaşadıkça bir yönetici-
ye ihtiyaç duyan bir hayvandır, çünkü türdeşleriyle ilişkisinde
insanın özgürlüğünü kötüye kullandığı kuşku götürmez. Üste-
lik, akıllı bir yaratık olarak herkesin özgürlüğüne sınır çekecek
bir yasayı istese bile, gene de bencil hayvani eğilimleri, yapabil-
diği yerde kendisini bu yasanın dışında saymaya sürükler onu.
İnsanın kendi iradesini kıran, evrensel geçerli ve herkesi özgür
kılan bir iradeye onu boyun eğmeye zorlayacak bir yöneticiye
ihtiyacı vardır. Ama böyle bir yöneticiyi nerede bulacak? İnsan
türünden başka hiçbir yerde bulamayacak. Oysa bu yönetici de
başka bir yöneticiye ihtiyaç duyan bir hayvandır. Öyleyse insa-
nın, ne kadar uğraşsa da, kamu adaletini kurmak için, kendisi
adaletli olan en üstün bir otoriteyi —bunu ister tek kişide, ister
bu amaç için seçilmiş birçok kişiden oluşan bir grup içinde ara-
sın— elde edebileceğini söylemek güçtür. Kendi üstünde ve ya-
saların gerektirdiği şekilde onu zorlayacak bir kimse olmadık-
ça, her insan her zaman özgürlüğünü kötüye kullanacaktır.
Oysa en üst otorite hem kendi başına adil olmalı hem de bir
insan olmalı. İşte bu, görevlerin en zorudur ve tam bir çözümü
olanaksızdır. İnsanın yapılmış olduğu bu eğri odundan düm-*

düz çıkacak hiçbir şey yontulamaz. Doğa bizden yalnızca bu ideye yakınlaşmamızı ister.*

Bu görevin en son gerçekleştirilecek görev olmasının başka bir nedeni de şudur: Görevin gerçekleşmesi için yazılabilecek bir anayasanın yapısı üzerine doğru bir kavrayış, dünya sorunlarına ilişkin çalışmalarla sınanmış büyük bir deneyim ve her şeyden önce de bu deneyimin bulgularını kabule hazır bir iyi niyet gerekir. Ama bu üç etken kolayca birarada bulunmaz ve bulunsa da ancak çok geç ve birçok başarısız girişimden sonra bulunabilir.

Yedinci Önerme

Yetkin bir yurttaşlık anayasasının yapılması sorunu başka devletlerle yasal, ilkeli bir dış ilişki sorununa bağlıdır ve bu ikincisi çözülmeyen birincisi de çözülemez. İnsanlar arasında ilkelere dayanarak kurulacak bir anayasa için çalışmanın, yani bir devletler topluluğu planlamanın yararı nedir? Bunu gerektiren toplum dışılığı kendisi öyle bir duruma yol açar ki, bu durumda her birleşik topluluk (başka devletlerle ilişki kuran her devlet) dış ilişkilerinde sınırsız özgürlüğe sahip olur. O zaman bu devletler daha önce bireyleri baskı altında tutmuş ve onları ilkel bir yurttaşlar devleti kurmaya zorlamış olan aynı kötülükleri birbirlerinden beklerler. Böylece doğa, insanların toplum dışılığını, hattâ onların kurduğu büyük toplulukların ve devletlerin toplum dışılığını, gene onların kaçınılmaz *antagonizmi* sayesinde bir huzur ve güvenlik durumuna erişmeleri için araç olarak yeniden kullanmış olur. Savaşlar, yoğun ve durmak bilmeyen

* Demek ki insanın rolü oldukça yapaydır. Diğer gezegenlerde yerleşmiş olanlarda bunun nasıl olduğunu, doğal yapılarının ne olduğunu bilmiyoruz; ama biz doğanın verdiği bu görevi iyi yaparsak, evren binasındaki komşularımız arasında hiç de aşağı sırada yer almadığımız konusunda kendimizi pekala pohpohlayabiliriz. Belki onlarda her birey, yazgısına kendi ömrü içinde erişebiliyor. Bizde ise başka türlüdür; ancak tür olarak insanlık bunu umut edebilir.

askeri hazırlıklar ve bu yüzden barışta bile her devletin duyduğu tedirginlik, —işte bunlar doğanın araçlarıdır; diyesi, ulusları önce yetersiz girişimlere, ama sonunda, birçok sarsıntı ve yıkıntıdan, hattâ güçlerinin tamamıyla tükenmesinden sonra, bu acı deneyimler olmadan da aklın göstermiş olabileceği yönde adım atmaları için onları zorlayan doğanın kullandığı araçlar. Aklın gösterdiği yön, yasadız vahşilik durumundan çıkmak ve bir halklar federasyonuna girmektir. Bu federasyonda her devlet, en küçüğü bile, güvenliğini ve haklarının verilmesini kendi gücünden yahut kendi hukuki yargısından değil, yalnızca bu büyük *Halklar Federasyonu*'ndan (*Foedus Amphictyonum*), birleşmiş bir güçten, birleşmiş bir iradenin yasal dayanaklı, ilkel kararlarından bekleyebilir. Bu düşünce ne kadar fantezi görünse de —Abbe St. Pierre ve Rousseau bunu ileri sürdüklerinde (belki de gerçekleşmesinin pek yakın olduğunu düşündüklerinden) alaya alınmışlardı—, gene de insanların birbirine verdiği sıkıntıların kaçınılmaz sonucudur; zira bu sıkıntı, devletleri (onlar için ne kadar zor olsa da) insanın vahşi durumunda aynı isteksizlikle almak zorunda kaldığı kararın, yani hayvani özgürlüğünü reddetmek ve ilkel bir anayasayla huzur ve güvenlik arama kararının, aynısını almaya zorlar. Buna göre bütün savaşlar (insanların niyetiyle değil, doğanın niyetiyle), devletler arasında yeni ilişkiler kurmak ve eski yapıları yıkarak, en azından dağıtarak, yenilerini kurmak için girişimlerdir. Fakat bu yeni yapılar da, gerek kendi başlarına gerek birbiri yanısıra hayatlarını sürdüremeyecek ve buna benzer türde devrimlerden zorunlulukla geçecek. Sonunda, kısmen içte yurttaşlar anayasasının en iyi şekilde düzenlenmesiyle, kısmen de ortak dış anlaşmalar ve hukuk düzeniyle, bir uluslar topluluğunu andıran, otomat gibi işleyebilen bir toplum yaratılacaktır.

Şimdi üç olanak varsayalım. Birincisinde, devletler Epikuros'un etkin nedenlerin birlikte hareketi düşüncesinde küçük madde parçacıklarının rastgele çarpışması gibi çarpışarak çeşitli biçimler alsınlar; bu biçimler de yeni çarpışmalarla yeniden

bozulsunlar ve en sonunda değişmeden kalan bir biçime bu rastlantılar sonucu olarak girsinler (pek olmayacak şanslı bir rastlantı!). İkincisinde, doğa insan türünü hayvanlığın aşağı düzeyinden insanlık durumuna doğru yavaşça çıkarırken düzgün bir yolda yürüsün; bunu yaparken insanı, gene insana ait bir sanatı kullanması için zorlasın ve böylece onun özgün yeteneklerini görünüşteki bu düzensizlik içinde tam bir düzenle geliştirsın. Üçüncüsünde, insanlar arasındaki bu eylemlerden ve karşı eylemlerden hiçbir şey, yahut akla uygun hiçbir şey çıkmamasın, her şey eskiden beri olduğu gibi kalsın ve böylece türümüz için pek doğal olan uyumsuzluğun, ne kadar uygar durumda olsak da, bizi bir cehennem dolusu kötülüğe sürükleyip sürüklediğini önceden söylemek olanaksızlaşsın. Ardından da doğa, barbarca bir yıkımla, şimdiye kadar ulaşılan bu uygarlık durumunu ve bütün kültür ilerlemesini yerle bir etsin (insan kör rastlantının buyruğu altındaki böyle bir yazgıdan kendini koruyamaz ve aslında bu durum yasadız özgürlük durumuyla özdeştir; biz de, yasadız özgürlüğün, doğanın bilgeliğince gizlice yönetildiğini varsaymazsak, hep özdeş kalır). Bu üç olanak şu sorudan doğar: Doğa düzenini, parçaları bakımından *ereğe uygunluk*, ama bütün olarak *erekten yoksunluk* olarak kabul etmek makul mudur?

Vahşiliğin ereksiz durumu, insanların doğal yeteneklerinin gelişmesini geri bıraktırmışsa da, sonunda onları, bulaştırdığı kötülükler sayesinde bu durumdan çıkmaya ve uyuyan yeteneklerinin uyanıp gelişebileceği bir yurttaşlık anayasallığına girmeye zorladı. Aynı şey, kurulagelmiş devletlerin barbarca özgürlüğü için de geçerlidir; çünkü doğal yeteneklerin tam gelişimi burada da her yurttaşlar devletinin bütün kaynaklarını başkalarına karşı silahlanmak için harcamasıyla ve savaşın neden olduğu yağmalarla —ama en çok da savaş için daima hazır olma zorunluluğuyla— geri bırakılırken, bundan doğan kötülüklerin yararlı bir etkisi de olmuştur. Bu kötülükler insan türünü, aslında iyileştirilebilir olan, devletlerin özgürlüklerinden

dolayı ortaya çıkan devletlerarası hasmane tavrı düzene sokacak bir denge yasası bulmaya zorlar. İnsanlar birleşmiş kuvvet durumunu, dolayısıyla da genel siyasal güvenlik sağlayan dünyaya yurttaşlığını oluşturarak bu denge yasasını güçlendirmek zorunda kalırlar. Bu güvenlik durumu *tehlikeden* bütünüyle arınmış değildir, çünkü insanın gücü gevşeyebilir; ama bu durum aynı zamanda bu güçlerin karşılıklı *etkilerini ve karşı etkilerini* yöneten bir *eşitlik* ilkesinden de yoksun değildir. Bu olmazsa birbirlerini yok ederler. İnsan doğası, gelişiminde yarı yola he-nüz varmışken bu son adımı, devletlerin birleşmesi adımını atmadan, dıştan bakıldığında bolluk ve bereket gibi görünen en büyük kötülüğün üstesinden gelmek zorundadır. Eğer biz, türümüzün aşması gereken bu son aşamayı hesaba katmayacak olursak, Rousseau'nun vahşilik durumunu yeğlemesi pek de haksız görünmez. Biz sanat ve bilimle yüksek derecede *kültürlendik*... Her türlü toplumsal kibarlık ve edeplilikte bıktırıcı ölçüde *uygarlaştık*. Oysa kendimizi *ahlaklı* saymamız için henüz çok noksanız; çünkü ahlak idesi kültürde bulunmakla beraber, bu idenin, ahlakın yalnız görüntülerini kapsayan uygulanışı —şan, şeref, saygınlık gibi— sadece uygarlığı oluşturur. Devletler bütün kaynaklarını şiddete dayanan ve boşuna olan yayılma tasarıları uğruna kullandıkça, zihinlerini eğitmek isteyen yurttaşlarının yavaş ve emek dolu çabalarına durmadan engel oldukça ve hattâ onlardan bu çabaları için tutundukları bütün destekleri çekip aldıkça bu yönde hiçbir ilerleme beklenemez. Her yurttaşlar toplumunda eğitim için uzun ve dikkatli çalışmaya gerek vardır. Ama ahlakça iyi bir düşünce tarzıyla aşılanmamış bütün iyilik girişimleri, hayalden ve dıştan parlak görünen sefaletten başka bir şey değildir. İnsan türü, siyasal ilişkilerinin karmakarışık durumundan, benim tasvir ettiğim şekilde çıkmayı başarana kadar kuşkusuz bu durumda kalacaktır.

Sekizinci Önerme

İnsan türünün bütün tarihi doğanın gizli bir planının gerçekleşmesi olarak görülebilir. Bu plan içte –ve aynı amaçla dışta– yetkin bir anayasayla insanlığın bütün doğal yeteneklerinin gelişebilmesini sağlamaktır. Bu önerme bir önceki önermeden çıkar. Görülüyor: Felsefenin de kendine özgü *hiliasm*'i* olabiliyor; ama bu umut, gerçekleştirilmesi uzak ve dolaylı olsa da, dayandığı idenin bilgisiyle çabuklaştırılabilecek türdendir; bu nedenle de baştan aşağı hayal ürünü değildir. Bunun gerçek sınanması, deneyimin, bu tür erekli bir doğal süreci keşfedip edememesindedir. Derim ki: *Birazcığı* keşfedilebilir; çünkü bu olaylar döngüsü, kapanıp tamamlanması için öyle uzun bir zaman alır gibi görünüyor ki, insanlık şimdiye kadar bunun ancak küçük bir kesiti üzerinden yürüyüp geçmiş olduğundan, döngünün bütün biçimini, bölümlerin bütünle bağlantısını belirleyecek durumda değiliz. Bunu belirlemek, güneşimizin, uydu kümeleriyle beraber bu geniş, sabit yıldızlar sisteminde izlediği yolu, şimdiye dek elde edilen astronomi gözlemlerinden kalkarak belirlemekten daha kolay değildir. Evrenin bir sistem olduğu genel öncülünden ve gözlemle edinilen pek az bilgiden kalkmış olsak da, bu çeşit bir hareketin gerçekte varolduğu çıkarımını yeterli kesinlikle yapabiliriz. İnsan doğası kendi türünü son olarak etkileyebilecek en uzak çağa bile ilgisiz kalamayacak bir yapıdadır; yeter ki bu çağ kesinlikle beklensin. Şimdiki durumda ilgisiz kalmak daha da zordur; çünkü öyle görünüyor ki biz, akla dayanan tasarılarımızla, sonraki kuşakların bağrına basacağı bu çağın gelişini hızlandırabiliriz. Bu nedenle, onun yaklaştığına dair en zayıf belirtiler bile bizim için son derece önemli olacaktır. Devletlerarası ilişkiler şimdiden öylesine iç içe geçmiştir ki, kendi kültürünü ihmal eden her devlet

* *Hiliasm (Chiliasm)*: Kıyametten (Yargı Günü'nden) önce İsa'nın dünyaya dönüp bin yıl hükmedeceğine dair inanç, umut, beklenti. Binyılcılık. *Hiliastik*: Binyılcı –çev. n.

diğer devletler üzerinde etki gücünü yitirmek zorunda kalır. Doğanın amacı çeşitli devletlerin tasarılarıyla, hattâ tutkularıyla (ilerletilmiş olmasa bile) en azından korunmuş olur. Ayrıca, iş kollarına ve sanayiye, özellikle ticarete zarar vermeden yurttaşların özgürlüğünü böylesine kolayca bozmak olanaksızdır; bu yapılırsa devletin dış ilişkilerindeki gücü de azalacaktır. Kuşkusuz bu özgürlük yavaş yavaş artmaktadır. Eğer yurttaş kişisel refahını başkalarının özgürlüğüyle bağdaşan bir biçimde seçme hakkından alıkonulursa, genellikle iş kollarının canlılığı, dolayısıyla da bütünün kuvveti engellenmiş olur. Bu yüzden, kişisel eylemlere konulan kısıtlamalar gittikçe gevşetilir ve genel din özgürlüğü verilir. Gaflet ve delalet zaman zaman işlere sızsa da, *aydınlanma* da yavaş yavaş yükselir. İnsan türü neyin kendi yararına olduğunu bir anlarsa, yöneticilerinin bencilce genişleme çabalarından bile büyük yararlar elde edebilir. Fakat böyle bir aydınlanmanın ve bununla birlikte gelen, aydın kişinin tam olarak kavradığı iyi şeylere karşı kaçınılmazcasına duyduğu sempatinin, kralların tacına doğru yavaşça yükselmesi, hattâ onların yönetim ilkelerini etkilemesi gerekir. Dünyanın şimdiki yöneticileri, kamu eğitim kurumlarıyla ve dünya uluslarının en üstün çıkarlarıyla ilgili şeyler için harcayacak paraları olmasına karşın (çünkü her şey bir sonraki savaş için önceden hesaplanmıştır) gene de yurttaşlarının bu yöndeki çabalarına, bu çabalar ne kadar yavaş ve zayıf olsa da, hiç olmazsa engel olmamanın kendilerine yarar sağlayacağını anlayacaklardır. En sonunda, savaşan her iki taraf için sonucu pek belirsiz olan savaşın kendisi, zamanla oldukça yapay bir girişim hâline gelmekle kalmaz, göze alınmayacak bir risk hâline de gelir; çüntükenmez ulusal borçlar (bu modern bir icattır) yükünü sırtında hisseder. Bundan başka, herhangi bir devletteki sarsıntının, kıtamızdaki, ticaret bağlarıyla hepsi sıkıca birbirine bağlı bütün diğer devletler üzerine etkisi öylesine gözle görülür bir etkidir ki, diğer devletler kendi güvensizliklerinden dolayı vasal etari-

teleri olmasa da, arabulucu olmak zorunda kalırlar ve böylece de, geçmişte hiç örneği olmayan büyük bir siyasal yapıya dolaylı bir şekilde yol açarlar. Bugün bu siyasal yapı henüz kaba çizgileriyle varolmakla beraber, bütünü korumak her birinin çıkarına olan bu yapının üyeleri arasında sanki bir duygu canlanıyormuş gibi görünüyor. Bu duygu şöyle bir umudun beslendiği anlamına geliyor: Birçok devrim ve devrimlerin dönüştürücü etkilerinden sonra, doğanın en üstün amacı olan dünya yurttaşlığı düzeni, insan türünün bütün özgün yeteneklerinin içinde gelişebileceği döl yatağı olarak en sonunda gerçekleşmiş olacaktır.

Dokuzuncu Önerme

İnsanlığın yetkin bir yurttaşlar birliği kurmasını hedef alan bir doğa planı uyarınca genel dünya tarihini işleyecek bir felsefi girişim olanağının bulunduğu, hattâ bunun doğanın amacını da iletilebileceği kabul edilmelidir. Eğer dünya olaylarının aklın bazı ereklerine uygun düşmesi şart koşulursa, bu olayların nasıl gelişmesi gerektiğini gösteren bir düşünceye uygun bir tarih yazmak, tuhaf ve ilk bakışta saçma bir öneridir. Böyle öncüllerden kalkarak ancak bir *roman* yazılır gibi görünüyor. Oysa doğanın, insan özgürlüğünün rastgele oyunları içinde bile plansız çalışmadığı kabul edilirse, bu düşünce yararlı olabilir. Gerçi biz, doğanın tasarısının gizli mekanizmasını kavrayabilecek kadar uzak görüşlü değiliz, ama başka türlü baktığımızda, plansız bir *karmaşım* olarak kalacak eylemlerin, hiç olmazsa bütünüyle ele alındıklarında bir *sisteme* göre olup bittiklerini anlamamız için bu düşünce bir rehber olabilir. Nitekim eğer biz, kendilerinkinden daha eski bütün tarihleri ya da çağdaşı oldukları tarihi tanıyan, yahut en azından onların inandırıcılığını kabul eden *Grekçe* tarihten yola çıkıp* Grek devletini içine sindiren

* Eski tarihin doğruluğunu, yalnızca, doğuşundan günümüze kadar sürekli varolan eğitilmiş bir halk kanıtlayabilir. Bunun ötesindeki her şey, *terra incognita*'dır (bilinmeyen kara parçası —çev. n.); ve bu hal-

Roma halkının siyasal yapısının düzgün ve bozuk biçimlenmeleri üzerine Greklerin etkisini, sonra da Roma'nın, onu yıkan *barbarlar* üzerine etkisini günümüze dek izlersek; en sonunda da, bu aydınlanmış uluslar sayesinde, üzerinde bilgi edindiğimiz diğer halkların siyasal tarihini *eposlar tarzında* bunlara eklersek, kıtamızın siyasal anayasalarında düzenli bir ilerleme buluruz (kıtamız bununla belki de bütün öbür kıtalara yol gösterici yasalar sağlayacaktır). Ayrıca, dikkatimizi her zaman anayasalar, bunlardan türeyen yasalar ve devletlerarası ilişkiler üzerinde toplamalıyız ve bu etkenlerin, içerdikleri iyi şeyler sayesinde ulusları (onlarla birlikte sanatları ve bilimlerini) bir süre nasıl yücelttiklerini, şanlı kıldıklarını gözden kaçırmamalıyız. Tersinden bakarak da, içindeki bozuklukların onları nasıl yıkıma sürüklediğini, ama yıkımla birlikte bir aydınlanma çekirdeğinin nasıl hep devam ettiğini, her devrimle daha da gelişerek bir üstteki gelişim basamağını nasıl hazırladığını gözlemlemeliyiz. Bütün bunların insan olaylarının karmaşık oluşumunu açıklamak ve gelecekteki siyasal gelişmeleri önceden söylemek için bize yön göstereceklerine inanıyorum (gerçekten, insan tarihinden, bu tarih düzensiz özgürlüğün bölük pörçük ürünü olarak görüldüğü zaman bile yararlanılmıştır!). Biz bir doğa planı varsayarsak, daha büyük umutlar için dayanak buluruz; çünkü böyle bir plan, geleceğe güvenli bir bakış sağlar. Doğanın, ektiği bütün çekirdekleri tam olarak nasıl geliştirebileceği, insan türünün de, yazgısını bu dünyada gerçekleştirdiği bir duruma sonunda nasıl erişeceği bize şimdiden, uzaktan da olsa gösterilmektedir. Doğanın, belki de daha çok bir *öngö-*

kın dışındaki halkların tarihi ancak bu halka katıldıkları zaman başlar. Yahudi halkı bakımından bu durum Ptolemler zamanında Tevrat'ın Grekçeye çevrilmesiyle oluştu. Bu yapılmıyorsa, onların ayrı ayrı kalkan bildirilerine pek inanılmazdı. Doğru saptanan bu noktadan kalkılaböyledir. Hume'un dediği gibi, Thukydides'in birinci sayfası bütün gerçek tarihin ilk ve tek başlangıcıdır.

rüşün böylece *haklı çıkarılması*, dünya üzerine düşünürken belli bir bakış açısı edinmede önemsiz bir itilim değildir; zira, bütün diğer şeylerin ereğini kendisinde toplayan, en üstün bilgeliğin ortaya çıkmasında başlıca rolü oynayan insanlık tarihi, eğer bütün diğer şeyler karşısında sürekli bir kusur olarak kalacaksa, o zaman doğanın akıldışı alanında yaratılışın görkemi- ni ve bilgeliğini övmeye, onu derinden düşünmeye ne gerek vardır? Böyle bir manzara bizi tiksintiyle uzaklaşmaya zorlar; bizi, onun ardında duran, tamamlanmış bir ereğin hiç bulunamayacağı umutsuzluğuna düşürüp bu amaca ancak başka bir dünyada erişeceğimiz umuduna yol açar. Apriori bir kuralı belli bir ölçüde izleyen bu genel tarih düşüncesiyle, asıl, empirik yazılan tarihi geri itmek istediğimi söylemek, niyetimi yanlış anlamak olur. Benim düşüncem sadece, tarihi iyi bilen felsefi bir kafanın değişik bir açıdan neye girebileceği ile ilgilidir. Ayrıca, bugün çağların birçok bakımdan övgüye değer ayrıntılı tarihi yazılırken, birkaç yüzyıl sonra yaşayacaklara devredeceğimiz tarih yükünü onların nasıl taşıyacakları sorusunu da getirerek herkesin ilgisi uyandırılmalıdır. Gelecek kuşaklar, orijinal belgeleri çoktan kaybolmuş olacak en eski zamanların tarihini kuşkusuz yalnızca kendilerini ilgilendiren şeyler açısından, yani ulusların ve yönetimlerin dünya yurttaşlığı amacına ilişkin olumlu ve olumsuz girişimleri bakımından değerlendireceklerdir. Bunu aklımızdan çıkarmamalıyız ve yöneticilerle onlara hizmet edenlerin en uzak çağlarda bile onurla anılabilecekleri tek yolu kendilerine göstermek için onların tutkularını da gözlemlemeliyiz. Bu tutum, bu tür bir felsefi tarih yazmaya girişmek için bize *küçücük* bir hareket zemini daha kazandırabilir.

çev. Uluğ Nutku